

RAUMAN GIKLD KOKKOSKELEMAS

Viime kesänä kokosin kotikaupunkini kieltä. Usein onkin hyväksi, että keruun saa suorittaa kotipaikkakunnallaan - tuttuus ja mahdollinen kiintymys auttavat työn edistymisessä. Lisäksi Rauman kielen keruussa on se onnellinen puoli, että raumalaiset itse ovat ilmeisen ylpeitä kielestään, haluavat sen säilyvän ja siksi siitä mielellään muillekin kertovat.

Keruuohjeeni oli Rauman kielen muoto-oppi. Työstäni tein Helsingin yliopiston Muoto-opin arkistolle. Rauman kaupunki ja maalaiskunta edistivät ystävällisesti keruutani stipendin. Työsopimus oli kahden kuukauden mittainen. Sinä aikana piti saada kerätyksi muotoja n. 1200 murrelippuun.

Mitä nämä murreliput sitten sisältävät? Muoto-oppia systemaattisesti järjestettynä Terho Itkosen laatiman Muoto-opin keruuoppaan mukaan: lähdetään taivutus- ja sanamuodostustyypeistä (yksitavuisista nominivartaloista monitavuisiin verbivartaloihin), käydään läpi vartalonsisäiset äännevaihtelut ja nominien ja verbien taivutusmuodot sekä partikkelit. Ja tässä piti kaiken olla Rauman kieltä. Muoto-opin arkisto on monien kuukausien ja vuosien työn tuloksena saanut vajaan sadan pitäjän murteista kokoelman, joka on verratonta ja samalla vertailukelpoista materiaalia tutkijoille (ei sitä ikuista poimimista!).

Materiaalin keruu ei ole eikä voikaan olla yksinkertaista ja nopeata. Viime kesäni meni melko tarkkaan tässä työssä. Osaksi varsin vaivalloisenkin hakemisen jälkeen löysin 15 yli 65-vuotiaista murteentaitajaa (tosin vielä tänäkin päivänä pelkään, että informanttini olivat liikaa yleiskielen vaikutuksen alaisia, mutta kuka ei tänään olisi?). Informantteja pitää olla ainakin tämän verran, jos aikoo saada edes jonkinlaisen kuvan koko murteesta - kullakin yksittäisellä puhujalla on oma kielenkäyttönsä, vasta useiden keskiarvo on jotakin raumalaista yleisemmin.

Työ on kaksijakoista: Päivät kierretään kentällä, keskustellaan ihmisten kanssa kielestä ja kaikesta. Illat kuluvat

kirjoituskoneen ääressä. Joka ilta seuloisin päivittäisen materiaalini ja yritin sovittaa osat paikoilleen suomen muotorakennelmaan.

Hyvin paljon yritin saada tietoja informanttien spontaanista puheesta, mutta työtä on tehtävä myös aivan puhtaalla kyselymenetelmällä. Tässä on työn idea: saada materiaalia aivan kaikesta mahdollisesta, ei vain sitä, mitä sattumalta löytyy, mutta tässä on myös työn suurin vaikeus: miten saada kyselemällä aitoa materiaalia? Informanteilla ei yleensä ole tietoa kielestä, käsitystä kielen rakenteesta, he vain yksinkertaisesti käyttävät kieltä. Minkäänlaisia suorita kysymyksiä ei voi tehdä - onneksi tutkimukselle. Ongelmana oleva asia täytyy yrittää sovittaa kontekstiin, on puhuttava aiheesta ja mahdollisesti löydettävä jonkinlainen kehyslause (koko ajan täytyy varoa provosointia). Ja minkälaisia tähtihetkiä kerääjä kokeekaani, kun informantti yhtäkkiä tarjoaa oman puheensa ja kielensä rakenteen ja alkaa taivutella sanoja (tällaista tapahtuu harvoin, mutta tapahtuu kuitenkin!) Mietoisten murteen kerääjä oli sitonut illatiivin kyselyn johonkin tulee tauti -kehyslauseeseen, ja asian tajunnut informantti pääsi jopa niin abstraktiseen mahdollisuuteen, hienoinen välke silmissään, että kekäleeseen tuli tauti.

Yleensä kompetenssin tutkimus on jännittävä. Toiset tietävät hyvinkin, mitä heidän "tulisi" puhua, ja olettavat, että he myös puhuvat niin. Esimerkiksi jalka-sanaa joku saattaa käyttää vapaassa juttelussa: "Mun jalkan ovä olle niin kauhian kippiä." Mutta kun kerääjä hetken kuluttua kysyy, miten tätä jalka-sanaa raumassa käytetään, saa hän kuulla, että ei koskaan puhuta jaloista, aina puhutaan konteista.

Eräillä informanteilla oli varmat käsitykset siitä, mikä on raumalaista, mikä lautilaista, mikä pyhämaalaista. Ihmiset siis tarkkailevat kieltä ja kieltään.

Työ antoi mahdollisuuden oppia tuntemaan kielen rakennetta, aivan väkisin joutui tekemisiin erilaisten ilmiöiden kanssa. Ne ikään kuin irtautuivat ympäristöstään. Oppi etsimään tiettyjä piirteitä yhdestä murteesta, ja näin myös mahdollisesti muista murteista osaa erotella näitä. Suomen kielen äännehistorian luennot saavat tiettyä elävyyttä ja todelli-

suudentuntua. Työ on erittäin itsenäistä. Itse saa, tosin voimme myös sanoa täytyy, järjestää ohjelmansa. On osattava ja jaksettava ja lähdettävä. Kauniissa kevätpäivässä on istuttava ja kuunneltava, ja lämpimässä kesäillassa on ratkottava muotojen sijoitteluongelmia. Jos ei työtä saa järjestelmällisesti pyörimään, päiviä järkevästi osittumaan, tulee työstä jatkuva paine.

Puhtaaksikirjoittamiseen menee hyvin paljon aikaa; 10 murrelippua tunnissa oli minulle maksimi, ja vasta marraskuussa tein tuon työn. Kesällä epäröin jatkuvasti, että materiaalia ei tule kylliksi. Siksi pitkitin puhtaaksikirjoituksen alkamista.

Palkka on aika hyvä; riippuu tietenkin omasta nopeudesta, mikä tulee tuntipalkaksi. Jos saa asua kotipaikkakunnallaan, pärjää sillä mukavasti. Väkisin vain tulee paljon hukka-aikaa: kaikki matkat ja ylimääräiset keskustelutuokiot (eihän kukaan vanhus jaksa monta tuntia peräkkäin keskustella kielenkäytöstä), joskus informantti ei löydykään kotoaan tms.

Työssä oppii tuntemaan ihmistä. Vanhat ovat usein viisaita, elämää kokeneita. Ja hyvin ystävällisiä he ovat. Vaikka kerääjä toisaalta tuntee itsensä kerjäläiseksi, joka käy ovelta ovelle kuluttamassa ihmisten aikaa, saa hän välillä kokea itsensä melkein tarpeelliseksi ja ainakin toivotuksi kuuntelijaksi (joulukortit ja muut informanttien muistamiset todistavat tästä). Toisaalta on tietenkin aika raskasta henkisesti, kun joutuu koko kesän hymyilemään, myötäilemään haastateltavia ja kuuntelemaan mahdollisesti hyvinkin monta kertaa samat jutut.

Nöyräksi tässä työssä tulee. Tuntuu, että milloinkaan ei tule valmiiksi, mutta eihän voikaan tulla. Nöyräksi tulee myös kuunnelleessaan ihmisiä. Itse tässä esiintyy jonkinlaisena kieltä tutkivana ja jotakin muka tietävänä, kun yhtäkkiä huomaa, että haastateltavat, jotka eivät milloinkaan ole kieltä opiskelleet, ovat pitkin elämäänsä rekisteröineet tilanteita ja ilmauksia, muistavat niitä elävästi ja ehkä hieman elävätkin niistä. Ja itse ei muista juuri mitään, eikä osaa kuunnella.

Eräs haastateltavistani oli erikoisen hyvämuistinen ja tarkakorvainen. Oli puhe kolmitavuisista ise-vartaloisista verbeistä; kyselin, onko sanaa hiukaista käytetty Raumalla pöin. Hän muisti heti: "Kyl se toi Antelli Samuli tuolt Korrelast sanos ai et em mnää mittän kaffessi enk semssi riävi ruakki, sualassi perüni mnää syän ko mnuu hiukase niin koväst." Samoin hän muisti, mitä sanaa puutarhasta on Raumalla käytetty. Hän muisti tilanteen lapsuudestaan; he olivat poikien kanssa olleet omenavarkaissa ja tulivat taskut täynnä omenoita puutarhan omistajaa vastaan, joka sanoi huvittuneena: "Pojä ovä ollut trekölis."

Työ on mielenkiintoista ja opettavaa (enemmän toki olisi pitänyt lingvististä hyötyä siitä ottaa), mutta samalla se oli aika raskasta ja vaivalloistakin. Kärsivällisyyttä, organisaatiokykyä ja uskoa tarvitaan. Sitten tähtihetkiäkin koetaan. Kokonaisuuden löytäminen, muotorakennelman tajuaminen ei tietenkään koskaan ole täydellisesti mahdollista, mutta työn haluaa saattaa loppuun; siksi jatkan taas.

Kirsti Tuominen